

โครงการวิจัยแหล่งและวงจรอาหารของคนภาคีเจริญ

โครงการวิจัยเชิงสำรวจแบบผสมวิธี มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแหล่งผลิตอาหารของคนในเขตภาคีเจริญ 2) เพื่อจัดทำแผนที่วงจรอาหารของคนภาคีเจริญ 3) เพื่อพัฒนาข้อเสนอต่อการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่สุขภาวะในเขตภาคีเจริญ ประเด็นการสร้างสรรค์พื้นที่เพื่อสุขภาวะด้านอาหาร ประชากรในการศึกษาคั้งนี้ ประกอบด้วย ประชากรทุกวัยในชุมชนเขตภาคีเจริญ จำนวน 40 6 คน ผู้ประกอบการร้านอาหารในพื้นที่เขตภาคีเจริญ จำนวน 113 คน และชุมชนกรณีศึกษา 1 ชุมชน ดำเนินการโดยเรือเอกหญิงวิภาณันท์ ม่วงสกุล คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม* ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. พฤติกรรมของคนภาคีเจริญ

1.1 แหล่งที่มาของอาหารและวัตถุดิบในการปรุงอาหาร วิธีได้มาของอาหารของคนภาคีเจริญ พบว่าส่วนใหญ่ซื้อมาจากแหล่งต่างๆ ในชุมชน ร้อยละ 95.6 มีการผลิตเอง ร้อยละ 3.5 หาจากแหล่งธรรมชาติในชุมชนเขตภาคีเจริญ ร้อยละ 0.5 และที่พบน้อยที่สุดคือแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้าน ร้อยละ 0.4 แหล่งซื้ออาหาร พบว่า ส่วนใหญ่ซื้ออาหารจากตลาดสดร้อยละ 36.0

1.2 การผลิตอาหาร เหตุผลในการผลิตอาหาร พบว่าส่วนใหญ่ต้องการใช้บริโภคในครัวเรือน ร้อยละ 33.6 ผลิตเพื่อจำหน่าย ร้อยละ 17.8 และเมื่อพิจารณาถึงประเภทของอาหารที่ผลิต พบว่าส่วนใหญ่เป็นอาหารปรุงสำเร็จ ร้อยละ 52.9 สถานที่จำหน่ายอาหารที่ผลิตภายในเขตภาคีเจริญ พบว่าส่วนใหญ่เป็นตลาดภายในชุมชน ร้อยละ 62.2 รถเร่ขายในชุมชน ร้อยละ 16.2 และจำหน่ายออกสู่ตลาดภายนอกชุมชน พบเพียงร้อยละ 10.8

2. ด้านผู้ประกอบการร้านอาหารในเขตภาคีเจริญ พบว่าส่วนใหญ่จำหน่ายอาหารสำเร็จรูป ร้อยละ 38.9 แหล่งที่ซื้อวัตถุดิบส่วนใหญ่มาจากตลาดสดภายนอกเขตภาคีเจริญ ถึงร้อยละ 41.4 ส่วนใหญ่ไม่มีหน่วยงานที่สนับสนุนส่งเสริมให้สถานประกอบการ/แหล่งค้าขายเป็นแหล่งอาหารปลอดภัยต่อผู้บริโภค สูงถึงร้อยละ 66.4 สถานประกอบการ/แหล่งค้าขายที่มีพื้นที่ที่ส่งเสริมต่อกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ พบว่ามีอยู่ร้อยละ 45.1 ด้านความต้องการการปรับปรุงตลาดให้เป็นสถานประกอบการ/แหล่งจำหน่ายอาหาร เครื่องบริโภคที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค พบว่าส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่ไม่ต้องการปรับปรุง ร้อยละ 55.7 โดยให้เหตุผลว่าเป็นอยู่นั้นดีอยู่แล้ว ส่วนความคิดเห็นของผู้ประกอบการที่ต้องการปรับปรุงตลาด พบว่า ต้องการปรับปรุงให้มีแหล่งผลิตพืช ผัก ผลไม้ ที่ปลอดภัย ร้อยละ 38.7 และคิดว่าการปรับปรุงตลาดเป็นหน้าที่ของเจ้าของสถานประกอบการจะระดมความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ร้อยละ 50.0

3. กรณีศึกษาชุมชนพูนบำเพ็ญ แขวงคลองขวาง เขตภาคีเจริญ การศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการสังเกตและสัมภาษณ์เจาะลึกประธานชุมชน กลุ่มเกษตรกร และประชาชนทั่วไปในชุมชน พบข้อมูลดังนี้

3.1 ระบบการผลิต ชุมชนพูนบำเพ็ญตั้งอยู่ใกล้ตลาดใหญ่ เช่น ตลาด และห้างสรรพสินค้า ประชาชนมีความสะดวกในการได้มาของวัตถุดิบในการผลิตอาหาร จึงทำให้ไม่นิยมเพาะปลูกพืชไว้บริโภคเอง ส่งผลให้ในปัจจุบันอาชีพเกษตรกรมีจำนวนลดน้อยลง เหลือเพียง 8 ครัวเรือน โดยประกอบอาชีพเพาะปลูกพืชผักสวนครัว ผลไม้ และกล้วยไม้ เกษตรกร ในชุมชน ทำการเกษตรตามธรรมชาติ มีการนำน้ำหมักชีวภาพมาใช้ในการบำรุงต้นไม้แทนการใช้สารเคมี แต่ขาดความรู้ความชำนาญในการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรมีจำนวนไม่มากพอที่จะส่งออกนอกพื้นที่หรือจำหน่ายในตลาดน้ำคลองบางเชือกหนัง และพืชที่ปลูกมักเป็นพืชชนิดเดียวกันในพื้นที่

นอกจากนี้ยังขาดการถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรสู่คนรุ่นลูกหลาน เนื่องจากค่านิยมของสังคมยุคใหม่มองว่าอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่เหนื่อย ได้ค่าตอบแทนน้อย จึงทำให้ไม่ต้องการให้บุตรหลานดำเนินรอยตามในอาชีพ ประกอบกับการรวมกลุ่มในระดับชุมชนยังไม่มีแผนกลยุทธ์ที่เป็นรูปธรรมที่จะทำให้กิจกรรมยั่งยืน

3.2 ระบบการแปรรูปและการถนอมอาหาร ชุมชนมีการแปรรูปอาหารเพียงเล็กน้อย เพราะผลผลิตของชุมชนส่วนใหญ่เป็นพืชผักและนำมาจำหน่ายเองโดยตรงไม่ได้มีการแปรรูปเป็นอาหารก่อนจำหน่าย ส่วนการแปรรูปอาหารที่ทำเป็นอาชีพในครัวเรือน คือ การผลิตขนมมวงคิล โดยขนมมวงคิลที่ผลิตได้ จะส่งไปจำหน่ายตลาดภายนอกชุมชน ส่วนการถนอมอาหารมีการทำกันภายในครอบครัวเพื่อเก็บไว้บริโภคเท่านั้น

3.3 ระบบการกระจายและการตลาด ชุมชนพุนบ่าเพ็ญมีตลาดน้ำคลองบางเชือกหนังหากมีการนำผลผลิตทางการเกษตรนำมาจำหน่าย ก็จะเป็นช่องทางเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร แต่พบว่าเกษตรกรขาดความรู้ความชำนาญทางการตลาด เกษตรกรส่วนใหญ่เมื่อเก็บผลผลิตได้ก็จะนำมาจำหน่ายเองไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง และไม่มีกรรวมกลุ่มเกษตรกร ส่งผลให้ผลผลิตได้ราคาต่ำกว่าที่ควรจะเป็น อีกทั้งภาครัฐไม่ได้มีนโยบายในการหาตลาดรองรับให้กับเกษตรกร ดังเช่น การผลิตน้ำพริกเผาสมุนไพรเมื่อผลิตออกมาแล้วไม่มีแหล่งตลาดรองรับ ทำให้ไม่มีการผลิตแล้วในปัจจุบัน

3.4 ระบบการบริโภค ผลผลิตทางการเกษตรในชุมชนยังไม่ได้มีการรับรองคุณภาพของพืชผัก ปัจจุบันกระแสอาหารเพื่อสุขภาพมีมากขึ้น ทำให้ผู้บริโภคมีความสนใจในการดูแลสุขภาพ จากการสัมภาษณ์ประธานชุมชน พบว่า ชุมชนมีความสนใจในการปลูกผักข้าวและผลิตน้ำสมุนไพรมาจำหน่าย

การวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบวงจรอาหาร โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนและใช้ความรู้อย่างต่อเนื่องและจริงจังในการผลิตอาหาร การแปรรูปอาหาร ตลอดจนหาแหล่งตลาดเพื่อกระจายผลผลิตไปสู่ผู้บริโภค เพื่อให้ชุมชนเกิดความมั่นคงทางอาหารต่อไป

---

* ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สสส. ภายใต้แผนงานโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสุขภาวะ : กรณีนำร่องเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร โดยศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสยาม